

Turkish Studies

Volume 13/4, Winter 2018, p. 363-386

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13145>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Şubat 2018

✓ Accepted/Kabul: Mart 2018

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM –
Doç. Dr. Mustafa GÜÇLÜ

This article was checked by iThenticate.

ATABEK YURDU ETNOPEĞAGOJİSİ: AHISKA ÖRNEĞİ*

İkram ÇINAR**

ÖZET

Bütün dünyada eğitim araştırmaları genellikle okul dönemine odaklanmış ve aile eğitimi önemsiz kalmış gibidir. Oysa eğitim okuldan önce ailede başlar. Çocuk okula başladıktan sonra da aile terbiyesi devam eder. Ailenin verdiği eğitim kendi etnik kültürünü çocuğa yüklemesidir. Bu eğitim ampirik bilgi aktarımı yapılan etnopedagojik eğitimidir. Etnopedagoji, hem bir toplumun tarihin derinliklerinden geliştirilerek taşıdığı çocuk yetiştirmede kullandığı bilgiler hem de aile içinde çocuğa aktarılan eğitim içeriği ve öğretim yöntemlerinin ne olduğunun araştırıldığı eğitim biliminin dallarından biridir.

Bu çalışmanın amacı, Atabek Yurdu'nun etnopedagojik özellikleri nedir, sorusuna yanıt aramaktır. Bu soru, etnopedagoji nedir, etnopedagojinin millî eğitim politikası ile ilişkisi nedir ve Atabek Yurdu'nun etnopedagojik araçlarıyla aktarılan ampirik bilginin niteliğinden hareketle bölgenin ideal insan modelinin ne olduğu alt sorulara bölünerek cevap bulunmaya çalışılmıştır. Atabek Yurdu, Kuzeydoğu Anadolu gibi geniş bir bölge olduğu için çalışma bölgenin tüm özelliklerini özgün olarak koruyabilmiş olan Ahıska toplumu örneklemini üzerinde yapılmıştır.

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Etnopedagoji kavramının analizi ve işlevinin açıklanması doküman inceleme yoluyla yapılmıştır. Doküman inceleme yönteminin yanında gözlem ve görüşme ile de ek bilgiler edinilmiş, verilerin sağlanması yapılmıştır. Doküman inceleme, gözlem ve görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanılarak verinin çeşitlendirilmesi amaçlanmış, böylece araştırmanın geçerliliğini önemli ölçüde artırmıştır. Gözlem ve görüşmeler araştırmanın örneklemini olan Ahıskalıların sürgün sonrası halen yaşadıkları Kazakistan'da insanları evlerinde ziyaret ederek yapılmıştır.

* Bu çalışma, Erzincan Üniversitesi'nde 11-13 Mayıs 2017 tarihinde düzenlenen Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumunda sunulan bildirin geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi, Denetimi, Planlaması ve Ekonomisi ABD, El-mek: ikramcinar@gmail.com

Çalışmada elde edilen ilk sonuç, etnopedagojiye dayanmayan “milli” eğitim politikasının etkili olamayacağıdır. Ampirik bilgilerin kültürel miras olarak aktarılmanın ötesinde yüzlerce yılın birikimini taşıdığından hikmet içerikli olduğu, etnopedagoji ve etnodidaktikin bilimsel eğitim çalışmaları içerisinde okullarda uygulanması gerektiği sonucuna varılmıştır. Ahıska etnopedagojisi ve Etnodidaktik yöntem ve araçlarının Ahıska Türklerinin kendi ideal insan modelini başarıyla elde ettiği de araştırmada ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etnopedagoji, Eğitim politikası, Ahıska etnopedagojisi, Atabek yurdu. Etnodidaktik

THE ETHNO-PEDAGOGY OF ATABEK COUNTRY: THE AHISKAN CASE

ABSTRACT

Educational researches all over the world seem to focus generally on the school term, leaving the family education remain insignificant. However, education starts in the family before school. The family discipline goes on, even after the child starts the school. The education given by the family is the parents' introduction of their own ethnic culture to the child. Such an education is the ethno-pedagogic education, in which empirical knowledge is conveyed. Ethno-pedagogy is one of the branches of pedagogy, which investigates not only the knowledge that a society derives and conveys from the depths of the history, and uses it to raise children, but also the educational contents and teaching methods that are passed on to the child in the family.

The purpose of this study is to find the answer to the question of what the ethno-pedagogic features of Atabek Country are. The answer to this question was sought after by way of dividing it into sub-questions of what the relation of ethno-pedagogy with the national education policy is, what the ideal human model of the region is, on the basis of the quality of the empirical knowledge being conveyed by the ethno-pedagogic means of Atabek Country. Since Atabek Country extends over a vast region, namely North Eastern Anatolia, the study was based on the sample of Ahiskan Turks, who could have protected all the features of the region in their unique forms.

Qualitative research model was used in the study. Analysis of the concept of Ethno-pedagogy and the description of its function were made by document review method. Beside the document review method, additional information was gained, and data thereof were validated by ways of observation and interview. Data triangulation was aimed by way of making joint use of the document review with such other data collection methods, including observation and interview, thus significantly increasing the validity of the research. Observations and interviews were made by way of paying visits to the Ahiskan people, constituting the sample of this research, at their homes in Kazakhstan, where they were still living since their exile.

The first outcome attained from the study is that, a “national” education policy having not been based on ethno-pedagogy will remain ineffective. It has been concluded that, empirical knowledge is wisdom-oriented for not only being transferred as cultural heritage, but also conveying centuries of experience, and that ethno-pedagogy and ethno-didactics have to be applied at the schools within the scientific educational studies. It has further been put forth in this research that, Ahıskan ethno-pedagogy, as well as the methods and means of Ethno-didactics have helped Ahıskan Turks to create their ideal human model successfully.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

What diversifies such societies as Turks, Russians, Germans, Arabs etc. is that they have different cultures. Societies not only maintain their social consistency, but also protect their cultural diversity by way of conveying their accumulation of knowledge and experience from generation to generation by word of mouth. Ethnic differences are thereby experienced as being turned into the awareness of belonging, and the ethnic culture is maintained by way of imposing it to the new generations.

The child becomes an individual of a folk by way of becoming socialized at local level before going to school, and continues to live as the member of his/her nation after going to school. Throughout his/her university education, he/she reaches the third stage, namely socialization, upon coming across the universal culture. Educational researches all over the world seem to focus generally on the school term, leaving the family education remain insignificant. However, education starts in the family before school. The family discipline goes on, even after the child starts the school. The education given by the family is the parents' introduction of their own ethnic culture to the child. Such an education is the ethno-pedagogic education, in which empirical knowledge is conveyed. Ethno-pedagogy is one of the branches of pedagogy, which investigates not only the knowledge that a society derives and conveys from the depths of the history, and uses it to raise children, but also the educational contents and teaching methods that are passed on to the child in the family. It has been established by Volkov (1974).

Ahıskan Turks (or Meskhetian Turks) constitute a unique part of Turkish Culture. Ahıskan Turks were deserted from their historical motherlands in 1944, and dispersed to such countries as Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan. Ahıskan Turks could have maintained their ethno-cultural characteristics even at distant lands where different cultures were experienced, and even under the pressure, especially under that of the Cultural Revolution policies imposed on them, for being regarded in the status of “hostile minority”. In view of the Ahıskan Turks' success in conveying and maintaining their ethno-cultural characteristics, their ethno-pedagogical approaches in upbringing their children have been found effective and worthy of being examined.

Purpose

It was intended hereunder to find an answer to the question of what the ethno-pedagogic characteristics of Atabek Country are. The answer to this question was sought after by way of dividing it into sub-questions of what the relation of ethno-pedagogy with the national education policy is, what the ideal human model of the region is, on the basis of the quality of the empirical knowledge being conveyed by the ethno-pedagogic means of Atabek Country. Since Atabek Country extends over a vast region, namely North Eastern Anatolia, the study was based on the sample of Ahıskan Turks, who could have protected all the features of the region in their unique forms.

Method

Qualitative research model was used in the study. Qualitative research may be defined as the research in which such qualitative data collection methods as observation, interview, and document analysis are used, and a qualitative process is pursued with the intent of putting forth the perceptions and events by a realistic and holistic manner in the natural environment (Yıldırım & Şimşek, 2016:41). Analysis of the concept of Ethno-pedagogy and the description of its function were made by document review method. Document review comprises the analysis of the written materials that contain information about the fact(s) which is/are the subject(s) of the research (Yıldırım and Şimşek, 2016: 190). Beside the document review method, additional information was gained, and data thereof were validated by ways of observation and interview. When used jointly with such other data collection methods, including observation and interview, document review serves for the intent of data triangulation, and the validity of the research is thereby increased significantly (Yıldırım & Şimşek 2016: 190). Data collection was performed in the research also by the methods of observation and interview. Observation is made by way of following up the sample, and keeping the track thereof in order to attain information. By way of interview, on the other hand, it was intended to attempt to discern the things that could not be observed, such as experiences, attitudes, thoughts, intentions, interpretations and mental perceptions, and reactions (Yıldırım & Şimşek, 2016: 130). The participants are persons who are out of Turkey, and have never been to Turkey. Since they are within a foreign culture, they have displayed a conservative consistency in maintaining the culture (language, literature, folklore, aesthetics, etc.) they experience in Ahıskan part of Atabek Country. Observations and interviews were made by way of visiting these persons at their homes by the mediation of common friends in Kazakhstan where Ahıskans are still living after exile.

Conclusion

Ethno-pedagogy examines the educational accumulation and approach regarding the times before the scientification of education. Human beings have been bringing up their children for thousands of years. Ethno-pedagogy possesses such ethno-pedagogic and ethno-didactic methods and means that are recognized today also by the educational sciences, despite by trial-and-error, and that support the contemporary values and scientific understanding. They should not be regarded as trivial in the past. Yet, culture conveys itself to the future in

its own patterns over the children within the family. Rather than removing it forcibly, it would be the correct approach to bring in the school the ethno-pedagogical tradition, which befits with what is scientific, and with the contemporary values as well, and to designate it as the educational policy, in order to cause the education becomes national.

The first outcome attained from this study is that, a “national” education policy having not been based upon ethno-pedagogy, as being a gold mine of empiric knowledge, will remain ineffective. Beyond conveying the empiric knowledge as cultural heritage, it consists of wisdom for possessing the accumulation of hundreds of years. It has thereupon concluded that, as being the accumulation of millennia, ethno-pedagogy and ethno-didactics should be benefited at the schools within the terms of educational studies. It has further been put forth in this research that, Ahıskan ethno-pedagogy, as well as the methods and means of Ethno-didactics have helped Ahıskan Turks to create their ideal human model successfully.

Just like in all other residential areas of Atabek Country, Ahıska, too, hosts so many minstrels enough to be called a “country of minstrels”. Minstrels are wandering persons of wisdom, teaching their communities, while creating and conveying culture. Minstrels have brought about a rich accumulation throughout centuries of time. Ahıskan Turks have strived to create their ideal type of human being by means of their ethno-didactical methods, and the educational content imbued with ballads, epics, tales, poems, proverbs, and such other folkloric outputs, as being their empiric means. The characteristics of this type are found within the records of the empiric knowledge. Some of the characteristics that ought to be found in the ideal human type of Ahıskan Turks are as follows: loving his/her homeland, possessing national pride, showing respect to the rights of the others, being fair, showing respect to the elders of his/her family and community, esteeming knowledge and wisdom, being pacifist and humanist, being devout, being courageous, being chivalrous, being hard-working, being honest, being ethical, paying attention to preserve the nature and animals, and numerous pedagogical elements to bring in knowledge and wisdom in the children. Ahıskan community’s resolution in preserving its cultural existence, despite the tragedy of oppression and exile it suffered, is the token of strength of its ethno-pedagogy, and of its success in conveying this.

Just as it is persisted in the family and community, pursuance of the ethno-pedagogical approach also at the schools, as being among the official institutions of the society, and the school’s support for the educational approach within the family should be the educational policy to be adopted. It may respectively be suggested that, an educational policy that may enable the pursuance of the local conceptions of education in concordance and concomitance with the official conception of education may be pursued in the regulations to be implemented by the Ministry of National Education. In this context, constituting the educational policies onto ethno-pedagogical bases may bring along avoidance of the fluctuations, and ideological and cultural contestations in the field of education, and focusing onto education in earnest.

Keywords: Ethno-pedagogy, Educational policy, Ahıskan ethno-pedagogy, Atabek Country, Ethno-didactics

Giriş

Eğitim, ilk insanla birlikte başlayan insan yetiştirme faaliyetidir. Ana babalar çocuklarına hayatta kalabilmek için dünyaya intibak etmek ve hayatını sürdürebilme becerileri kazandırmak zorundaydı çünkü bu beceriyi kazananlar hayatta kalabiliyordu.

Uygarlık geliştikçe insanların çocuk yetiştirme becerileri de gelişti. Kullandıkları eğitim araçları arttı ve zenginleşti. İnsanlığın kitlesel okuryazarlığa geçmeye başladığı 19. yüzyıla kadar eğitim ve kültür aktarımı tamamen sözlü olarak yapılıyordu. Günümüzde bilimsel olarak hazırlanıp okullarda çocuklara öğrettiğimiz müfredatın yerinde okulsuz toplumlarda sözlü kültür ürünleri vardı. Atasözleri ile felsefe öğretilir, türkü ve deyişler ile hikmet, efsane ve destanlar ile bilgi, kıssalar, hikâye ve masallar ile görgü, ahlak ve adap aktarılırdı. Sözlü kültür döneminde müfredatı bunlar meydana getiriyordu. Bu müfredat ozanlar, şamanlar, dervişler, dede-nineler ve anne-babalar aracılığıyla kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa geliştirilerek ampirik bilgi olarak aktarılıyor, insanlar eğitilmiş oluyordu.

Sanayi Devriminden sonra (yaklaşık 1750) ortaya çıkan gelişmeler (kadının ev dışında çalışması, bilgi patlaması, ideoloji aktarma vb.) okul eğitiminin yaygınlaşmasına ve zorunlu olmasına yol açtı. Böylece o zamana kadar ailenin elinde olan çocuk terbiyesine devletler de müdahil oldu. Aile, eğitimdeki ağırlığını hala sürdürmekle beraber devlet de eğitimde daha fazla rol üstlenmek istemektedir. İşini uzmanlara ve uzmanlıklara dayalı olarak bilimsel yolla yapan devletin ne öğreteceği, nasıl öğreteceği tartışmaları birçok ülkede sürdürülmektedir.

Eğitim Politikası ve Etnopedagoji İlişkisi

Eğitim gelişigüzel yapılan bir faaliyet değil, hedefli, plan ve programlı, kurumsal bir çalışma alanıdır. Bir insanı hayattaki rollerini başarılı biçimde yapacak şekilde yetiştirme, bir ulusu her kuşakta yeniden inşa ederek geleceğe hazırlama ve varlığını sürdürmeye odaklama ve nihayet bireyi ve ulusu insanlık idealleriyle donatmak zor ve ciddi bir iştir. Bu iş, planlı, programlı yapılır ve birtakım politikalara dayalı olarak yürütülür. Bu politika eğitim politikasıdır.

Eğitim politikası; bir toplumun ya da bir eğitim kurumunun, istediği örgün ve yaygın eğitim amaçlarına ulaşması için alacağı kararlara hukuksal bir temel oluşturacak nitelikteki yargılarını içeren genel plandır. Eğitim politikasının, toplumun değerler sistemi ile değişen ekonomik ve toplumsal koşullar göz önünde tutularak belirlenmesi gerekir (Bakırcıoğlu, 2016: 564).

Eğitim politikaları genel eğitimin amaçlarına ulaşmasında izlenmesi gereken öncelikli yoldur. Eğitime dair iş ve işlemler bu politikaya uymalıdır. Eğitim politikası, birey ve toplumun özellik ve ihtiyaçları, çağın ve siyasal sistemin gereklerine göre biçimlenir. Eğitim politikasını belirleyenler politikaları saptarken, bireylerin kendini gerçekleştirmesini, toplumun bir yandan ampirik bilgi olarak kültürel mirasını aktarırken diğer yandan da ülkenin kalkınması için insanlara kazandırılması gereken nitelikleri, içinde bulunulan çağdaki uygarlığın yönelimiyle paralel olarak, siyasal sistemin hedeflediği demokratik, laik, sosyal hukuk devleti olma ülküsüyle, demokrasiyi işletip geliştirecek demokrat insanları demokratik ortamlarda, demokratik bir eğitimle yetiştirmeyi her türlü eğitim çabasında gözetmelidirler.

Bir milletin tarihsel süreç içerisinde geliştirdiği ve kendi halk kültüründe tanımlanabilen eğitim deneyimlerini merkezine alan etnopedagoji, yazılı ve sözlü kültür aracılığı ile kuşaklar arasında bir miras olarak aktarılan bu eğitim değerlerini araştırır, bunları sistemli hale getirir ve o toplumda izlenecek olan eğitim politikasını bu değerler üzerine inşa etmeyi hedefler (Tosun, 2015: 2026). Bu bağlamda eğitim politikalarının etnopedagojik temeller üzerine yerleştirilmesi eğitimdeki gel-gitleri, ideolojik ve kültürel çekişmeleri önleyip gerçekten eğitime odaklanmayı sağlar.

Türkiye'nin eğitim politikası bilimseldir ve millî eğitimi esas alır; kozmopolit eğitimi değil. Millî eğitim, evrensel değerlere de açık olmakla beraber büyük ölçüde Türk etnopedagojisine dayalıdır. Böyle de olmalıdır. Ancak bunun böyle olmadığına, Batı (Avrupa ve ABD) ile Doğu (Ortadoğu, Arap) etkilerine çok açık kalarak yer yer kozmopolit etkilenmelerin temel politikayı zedelediğine yönelik eleştiriler vardır (Çınar, 2012).

Eğitim politikasının okul eğitimi sırasında da etnopedagojik malzemeye dayalı olarak sürdürülmesi, başta kültürel ve ideolojik çalkantılar olmak üzere yaşam tarzları ve modaların kaçınılmaz olarak yarattığı savrulmaları önleyebileceği gibi toplumun kendi değerleri üzerinde yeniden doğrulmasını sağlar. Böylece içinde bulunduğumuz enformasyon çağında medyanın popüler hale getirdiği Batılı alt kültürlerin başka ülkelerde yüksek kültürmüşçesine tasvip görmesinden kaynaklanan mankurlaşmışlık yozlaşmasının sarsıntısını giderir. Toplum, moda akım ve hareketler karşısında kırılmamak için hem elastik olur, esner hem de baskı geçince tekrar eski haline döner. Bunu sağlayabilecek eğitim politikasının milli / ulusal olması bir zorunluluktur. Bu noktada Atatürk'ün işaret ettiği “yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkilerden tamamen uzak, millî karakterimiz ve millî tarihimize uyumlu bir eğitim” anlayışı eğitimin millîliği açısından ilkesel önemdedir.

Etnopedagoji ve Toplumsallaşma

Eğitim, insanlığın başından beri vardı. Okul, yazının bulunuşuyla ve herkesin zorunlu olarak okula gidişine ise yaklaşık iki yüz yıl önce Sanayi Devrimiyle başladı. Binlerce yıl boyunca insanlar, okul ve öğretmen olmadan, pedagoji ve pedagoğlar olmadan, çocuklarını eğitmişlerdir. Binlerce yılın tecrübesiyle toplumlarda muazzam büyüklükte eğitime bilgisi birikimi ortaya çıkmıştır. Son yüzyılda eğitimin bilimselleşmesiyle birlikte, bu bilimin birikimini esas alıp, binlerce yılın deneme-yanılma-eme yoluyla edinilen ampirik bilgi birikimini kenara atmayı ciddi bir kadir bilmezlik olarak kabul etmek gerekir. Elbette bilimsel olanın yanında geleneksel olan sırf geleneksel olduğu için tercih edilemez. Ancak gelenekselin içindeki ampirik bilgiyi ve evrensel genel geçer doğruları ihmal etmemek gerekir. Bu bağlamda etnopedagojiyi destekleyen, müfredat ve öğretim yöntemlerine yansıtmayı hedefleyen bir eğitim politikası izlemek doğru bir yaklaşımdır.

İnsan topluluklarını birbirinden ayıran ve farklı kılan etkenlerden başında kültür ve kültürel örüntüler gelir. Bunlar öğrenilen niteliklerdir. Toplumlarda bilgi ve deneyim birikimini kulaktan kulağa, kuşaktan kuşaja aktararak hem toplumsal devamlılığı sağlar hem de kendi kültürel farklılıklarını koruyarak sürdürür. Kavmî (etnik) farklılıklar böylece özelliklere dönüşerek benzerlerin kümelenediği gruplara ve aidiyet bilincine dönüşerek yaşanır. Farklılıklar, bu ortamda aile aracılığıyla yeni kuşaja yüklenerek etnik kültür sürdürülür. Etnik farklılıklar insanoğlunun farklı koşullarda farklı yaşayarak hayatını sürdürme çabasının sonucudur. Farklılık insanlığa aittir ve olumsuzluk değildir. Farklı kültürler insanlığın kültür koleksiyonunu zenginleştirmeye yol açar.

Etnik kültürün en doğal ve özgün haliyle yaşandığı yer ailedir. Bu yüzden etnopedagojik açıdan aile okuldur, aile büyükleri ise öğretmendir. Bu durumda ailenin kültürel değerleri müfredat işlevi görür. Bu pencereden bakınca, etnopedagojik yaklaşım aslında gerçek bir millî eğitim olarak düşünülebilir.

a. Toplumsallaşma

Eğitim, toplumsallaşma işidir; çocuğu toplumsallaştırarak eğitir. Toplumsallaşma (veya sosyalleşme), bireyin, içinde yaşadığı toplumun normlarını, değerlerini, kendisine biçilen rolleri, tutumları, davranış yapılarını, toplumsal etkileşim için gerekli becerileri, benlik ve kimlik duygusunu kazanma, içinde yaşadığı kültürü içselleştirme sürecidir (Bakırcıoğlu, 2016, s. 1527). Başka deyişle toplumsallaşma, bizlerin gerek toplumun norm ve değerlerini içselleştirerek, gerekse toplumsal rollerimizi (işçi, arkadaş, yurttaş, vb. olarak) yerine getirmeyi öğrenerek, toplum üyeleri haline

gelmeyi öğrenme sürecidir (Marshall, 1999, s. 760). Kısacası, insanların içinde yaşadığı toplumun kültürünü özümseyerek ona uygun davranışlar sergilemesidir. Eğitim de bunu insanlara öğretmektir.

Bireyin toplumsallaşması üç kademeli bir süreçte olur. Ailede, ilk ve orta öğretimde ve yükseköğretimde... İlki, okul öncesinde, ailede, yerel düzeyde toplumsallaşarak bir kavmin bireyi olan çocuk, okula başladıktan sonra bir ulusun bireyi olarak hayatına devam eder. Yerel kültürden ulusal kültüre, kavim bilincinden ulusal bilince geçişi sağlanır. Farklı kavimleri bir milletin mensubu haline getirmek, okula gelen her kültürden çocuğa aynı müfredatı benzer yaklaşıma sahip öğretmenlerin icraatıyla sağlanır. Gençler, üniversite eğitimi sırasında ise evrensel kültürle karşı karşıya gelerek üçüncü aşama toplumsallaşmaya erişirler.

Ahıska Türkleri, Sovyet Rusya'da aile aracılığıyla etnopedagojik eğitimini başarıyla yapmış, atalarının ürettiği kültürü çocuklarıyla geleceğe aktarmıştır. İkinci aşama toplumsallaşmada da oldukça başarılıdır. Rusçayı bildikleri gibi etraftaki yerel dilleri de konuşmakta ve anlamaktadırlar. Eskiden Rusya, günümüzde ise Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan için etnik ayrılıkçı bir grup görünümü vermemiş, devlete ve diğer toplumlara karşı tehditkâr olmamıştır. Üstelik etnik aidiyetini neredeyse hiç kaybetmeden bunu başarmıştır. Bunun sebeplerinin başında ailenin etnik kültürü etnopedagojik yolla güçlü biçimde aktarılması sayılmalıdır. Ahıskalıların etnik aidiyet ve kültürü canlı biçimde sürdürdüğü Türkiye'ye gelince görüldü. Zira Ahıska ile aynı kültürü paylaşan Türkiye'deki Posof, Şavşat, Tortum gibi yerlerde doğal ortamlarında, yani vatanlarında kalanlarla benzer kültürel durumdaydılar.

Eğitim araştırmaları daha çok okul dönemine odaklanmıştır. Aile eğitimi unutulmuş ya da geride kalmış gibidir. Oysa etnopedagojik etkinin en güçlü olduğu dönem erken çocukluk yaşlarıdır. Zira yetişkin bir insan bildiklerinin büyük bir kısmını altı yaşına kadar öğrenir. Bu ifade ile ailenin ve ilk yaşların öğrenme açısından ne kadar önemli olduğu anlatılmaktadır. Bu bilgiye eklenmesi gereken diğer bilgi de çocuğun ilk, orta ve yükseköğrenimi devam ederken bile ailesiyle ve yakın çevresiyle ilişkisini yoğun biçimde sürdürdüğü ve aile terbiyesi almaya devam ettiğidir. İnsanlar çevresinin ama en çok yakın çevresinin ürünüdürler. Aile ve yakın çevrenin etkisi ise etnopedagojik ve etnodidaktik etkenlerdir.

b.Etnopedagoji

İnsanların birinci toplumsallaşma aşamasında (okulöncesinde) mutlak bir etnopedagojik yaklaşım izlenir. Aile, evde kendi dilini konuşur. O dil aracılığıyla kültürünü çocuğa kök değer olarak yükler. Bu yüklemeler yani kök değerler, kültürün DNA'sıdır ve/veya etnik kültür tohumudur. Birey bu tohumun çimlenmesiyle ailesinin ve sonuçta kendi kavminin kalemaşısı olur.

Eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Çuvaşistan bölgesinin Çuvaş asıllı bilgini Gennadiy Nikandroviç Volkov (1927-2010), etnopedagoji kavramını ortaya atmış, bu kavram özellikle Sovyetler Birliği coğrafyasında ve Sovyet etkisi altında bulunan ülkelerde kullanılır olmuştur. Etnopedagoji; etnik grupların yeni yetişmekte olan nesilleri eğitime ve yetiştirmede kullandığı ampirik bilgiyi; aile, boy, kavim, halk ve toplumda süregelen değerlerini, etik ve estetik zihniyetini inceleyen bir bilim dalıdır (Berejnova, Nabok, Şçeglov, 2013: 224). Batıda çokkültürlülük kavramı ile farklılıklar dile getirilmeye çalışılsa da başka içerikli kavramlardır. Çokkültürlü eğitim, farklı kültürleri farklılıklarıyla beraber bir arada yaşama ve yaşatmaya odaklanırken, etnopedagoji bir etnik grubun eğitimsel yüklemelerini konu edinir.

Kavramların daha iyi anlaşılması için eğitim ve pedagoji kelimelerinin farkını açıklamak gerekir. Eğitim genel bir kavramdır, eğitim terimi ile pedagoji ve andragoji kastedilir. Pedagoji, çocuk eğitimi veya terbiyesi, çocuk yetiştirme ve bunun bilgisi anlamına gelir. Yetişkin eğitimi de andragoji kavramıyla ifade edilir. Türkçedeki eğitim kavramı geneldir, hepsini kapsar.

Etnopedagoji bilimi, etnoarkeoloji, etnotarih, etnomüzik, etnomatematik, etnografi gibi birleşik bir kelimedir. Yunanca “etnos” ve “pedagoji” terimlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Etnos, kavim, budun anlamına gelirken, pedagoji ise çocuk eğitimiyle ilgili bilim alanıdır. Etnopedagoji, bir kavmin, başka deyişle etnik grubun çocuklarını ne tür bir folklorik malzemeyle ve nasıl terbiye ettiğiyle ilgilidir. Etnopedagoji; bir toplumun (etnik grubun) tarihin derinliklerinden geliştirerek taşıdığı içeriği, kendi geleneksel etnik-ulusal bilgi ve bilincinin aktarılmasını konu edinen, çocuk yetiştirmede kullandığı bilgi ve öğretim yöntemlerinin araştırıldığı eğitim bilimi dallarından biridir.

Etnopedagojinin kurucusu Volkov’a göre etnopedagoji, halk kitlelerinin yetişmekte olan kuşakları eğitme ve yetiştirme hususundaki deneyim, bakış açısı ve genel olarak yaşanan hayat içindeki sosyal denge, aile ve etnik pedagojisini araştıran bilim dalıdır (Volkov, 1974). Volkov (2004, s. 56), başka bir yerde de, “etnopedagoji; etnik grupların ampirik bilgilerinin çocukların eğitimi ve yetiştirilmesi; bir halkın, bir etnik grubun veya kavmin, boyun, bir ailenin geçmişten beri var olan değerlerin manevî-etik, estetik görünümü; görgünün kontrolü ve değerlendirmesi, etnik grubun içerisindeki görgü motifleri, etnik gruplar arasındaki değerlendirme ve kontrolü ve tabiata karşı tutumlarıyla ilgilenen bir bilim dalı” olarak tanımlamıştır.

Etnopedagoji; Kömleksiz, Alimbekov ve Çelıkbay’a göre (2002: 97), sözlü halk edebiyatı yapıtlarında, gelenek-göreneklerde, halk kültürünün değişik alanlarında uzun yıllardır korunan eğitim ülkülerini ve yaşantılarını araştıran bilim dalıdır.

Kapsamlı başka bir tanıma göre ise etnopedagoji; yetişmekte olan nesillerin eğitim ve öğretilimiyle ilgili halk bilgileri, dini öğreti, masal, efsane, destan, bilmece, atasözü, oyun, oyuncak ve buna benzer anlatılardaki; aile içi ve toplumsal yaşam tarzı, yaşam biçimi, gelenekler ve ayrıca genelde felsefi-etnik, özelde pedagojik düşünce ve görüşlerindeki, yani tüm pedagojik potansiyeli, bireyin şekillenmesindeki tarihi-kültürel deneyim birikimine bağlı olan halkın tüm bilgeliğini toplayan ve sistemleştiren ampirik bilgileri, sosyal normları, değerleri benimseyen bir bireyin kimliğini olgunlaştıran toplumsal etkilenme ve etkilemedir (Palatkina, 2009: 173).

Etnopedagoji, eğitim biliminin bir alt dalıdır. Volkov, etnopedagojinin etnografya, pedagoji ve folklor bilimlerinin keşişiminde yer aldığını belirtir (Akt. Aliyeva, 2016, s. 87). “Millî ideoloji eğitimi” olarak da adlandırılan etnopedagoji, “araştırdığı toplumun dünyaya bakışını, inançlarını, ahlakî ve manevî değerlerinin nesilden nesle aktarılmasını, korunmasını ve geliştirilmesini” amaçlamaktadır (Akramova, 2006, s. 5).

Modern bilimsel eğitimin kuramsal temellerini atan Comenius, yerel kelimeleri eğitimin başlangıcı sayarak, çocuk eğitiminin etnik temeline işaret etmiş oluyordu. Yerellik, halkın ulusal bilincini artırmanın ve ulusal kültürün gelişmesinin yollarından biridir. Rus ulusal benliğini koruma arzusunu taşıyan Rus klasik milliyetçi pedagoğu Uşinski’nin çalışmaları da, Comenius’un okulda yerel kültürü esas alma fikrini destekledi (Kozhakmetova vd. 2015, s. 613). Bu görüşleri fikrinin temeline koyan Çuvaş bilgin Volkov da etnopedagoji kavramını ve bilimini geliştirdi.

Etnopedagojinin iki temel amacı vardır. İlki bir toplumun geçmişten beri kulaktan kulağa, kuşaktan kuşaa aktararak günümüze taşıdığı sözlü ve yazılı eğitim materyali birikimini bilimsel bir halde düzenlemek, ikincisi ise bu malzemenin nasıl bir öğretim malzemesi olduğu/olacağı ve nasıl öğretildiği (etnodidaktik) konusunda araştırma yapmaktır.

Etnopedagoji, etnik grupların ampirik bilgi birikimlerini araştırır. Etnik gruplar yüzyıllar boyunca birbirleriyle olan ilişkileri sebebiyle pedagojik bilgi alışverişleri de yapmıştır. Bu haliyle elde edilen sonucu halk pedagojisi olarak adlandırmak da mümkündür (Volkov, 2004: 56). Etnopedagoji toplumları ayırıştırıcı değil, birleştiricidir.

Alimbekov (2007, s. 31), etnopedagojiyi ilgi alanı ve konusu itibariyle şöyle bir çerçevenin içine yerleştirerek sınırlarını belirliyor:

- a) Halkın temel pedagojik kazanımlarına bağlı olarak çocuğa, doğumdan sonraki süreçte bakmak, büyütmek, yetiştirmek, terbiyelemek, kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak, sosyalleşme sürecine yardım etmek ve bir insan olarak topluma kazandırmak,
- b) Halkın pedagojik bilim ve tecrübelerinin temel kaynakları olan “masallar, destanlar, atasözleri, bilmeceler, eski yazıtlar, halk şairlerinin eserleri ve şecerelerini incelemek,
- c) Halk tarafından benimsenmiş olan geleneksel talim ve terbiyenin içeriği ve yeni yetişenlere edindirilmeye çalışılan kazanımlar ve özellikler olarak iyi huylu olmak, ahlak, sağlığı koruma, ruhsal ve bedensel sağlık, gelişmiş estetik ve ruh gelişimi gibi konuları araştırmak,
- d) Talim ve terbiyenin araçları olarak tabiat, ana dili, emek, örf-âdet, halk el işleri ve din konularını incelemek,
- e) Talim ve terbiyenin metotları olarak örnek gösterme, anlatmak, inandırmak, dua etmek, rica etmek, akıl vermek, işaretler, övgü, beddua etmek, hatırlama, alıştırma, cezalar, korkutma vs. gibi yöntemleri incelemek,
- f) Dünya halkları arasında pedagojik medeniyetler yönünden benzerlikler ve ayrılıklar kapsamında, örneğin Türk halklarının pedagojik medeniyeti ile Slav halklarının pedagojik medeniyetlerinin karşılaştırılması vs.
- g) Pedagojik olarak halklar arasında yerleşmiş olan ideal insan tiplerini incelemek ve günümüzdeki talim ve terbiye programlarının etnopedagojik yönlerden geliştirilmesi konuları üzerinde çalışmak,
- h) Öğretmen ve velilerin etnopedagojik medeniyetlerinin geliştirilmesi konuları üzerinde çalışmalar yapmak.

Her toplumun kendi özgün bir mükemmel insan modelin vardır ve verdiği eğitimle o modelin farklı insanlarda ortaya çıkmasını bekler (Volkov, 2004: 32). Kırgızistan bu konuda hem mükemmel insan örneğini etnopedagojik amaçla belirlemiş hem de bunu eğitim politikası haline getirip müfredata eklemiştir. Kırgızistan’da etnopedagojik-ampirik eğitim sadece ailenin görevi olmaktan çıkarılıp okulda da evde verilen / verilmesi gereken konular ders biçiminde verilir hale getirilmiştir. Kırgızistan Orta Mektep 10 ve 11. sınıflarında Adep Sabagı (Edep Dersi / Ahlak) içerisinde özetle şu konular işlenmektedir:

“Kırgız halkı ile ilgili bilgiler. Baban hayatta iken halkı tanı, atın varken yer tanı. Halkın kutsal gördüğü üç değer: Ana-baba, vatan ve ana dili. Kişiliği kaybetmek günümüzün facialarından biridir. Bireyin dünya bakışının şekillenmesinde ana dilinin önemi. Kırgızların hayat felsefesi. At insanın kanadıdır. Bireyin dünya bakışının şekillenmesinde yaşadığı yerin tabiatının önemi. Kırgız halkının geleneksel yaşam tarzı. Halkın siyasî ve hukukî kültürü. Halkın demokratik kültürel gelenekleri. Halkın paradoksal gelenekleri. Halkın geleneksel tarım ve iktisadî yaşam tarzı. Halkın genetik ideolojisi. Yedi ata. Halkın genel insanlık ve hümanist düşünce tarzı. Halk ahlâkı ve medeniyeti. Manas destanı halkın rehber kaynağıdır. Kırgız halkının maddi ve kültürel zenginlikleri. Kırgız evi dünya çapındaki bir modeldir. Halkın bilimleri ve hayati anlamları. Halkın etnik-kültür ilişkisi. Halkın geleneksel dinî inançları. Tanrıçılık-halkın eski dünya bakışıdır. İslam’ın halkın hayatındaki yeri. Gelenekler ve din. Ülkemizin millî sembolleri. Ülkemizin millî ideolojisi. Halkın manevî değerleri. 2200 yıllık tarih. Millî kimlik dün, bugün ve yarın... Kırgız kültürünün temelleri. Neslimizin sağlığını ve devamını nasıl sağlayabiliriz. Vatanımızın maddi ve iktisadi zenginliklerinin korunması. Manevî değerlerimizi nasıl koruyabiliriz. Ana dilimizi nasıl geliştirebiliriz. Günümüzde millî geleneğin durumu ve problemleri, nasıl katkıda bulunurum (Akramova, 2006, s. 47-49).

Etnopedagoji ve ilgili konularda (etnodidaktik gibi) eski Sovyetler Birliği coğrafyası üzerinde olan ülkelerde Rusça ve yerel dillerde çok sayıda araştırma ve yayın bulunmaktadır

Osmanlı Devletine katılmıştır (Kırzioğlu, 1992; Buntürk, 2007; Kızılkaya, 2013: 407). Bu tarihte Ahıska merkezinde bir eyalet kurulmuş ve eyalete Çıldır Eyaleti adı verilmiştir. Merkezi Ahıska'da olmasına rağmen Çıldır adının verilmesi, Safevilerle (Azerbaycan Türkleriyle) olan savaşın, şimdi Ardahan iline bağlı bir ilçe olan Çıldır'da yaşanmasından ötürüdür.

Rusya'nın Kafkasya'ya hâkim olmasından sonra 1829 Edirne Antlaşmasıyla, Atabek Yurdunun merkezi olan Ahıska, Atabek Yurdundan ve Türkiye'den kopararak Rusya'ya savaş tazminatı olarak bırakılmıştır. 19. Yüzyıl boyunca Ahıska bölgesini elde etmek için mücadeleler sürse de, 1921 Kars ve Moskova Antlaşmalarıyla bu statü değişmemiş, Gürcistan'a bırakılmıştır. Bölgenin bilim-kültür üretim merkezi olma özelliğini taşıyan Ahıska'nın dışarıda kalması, Atabek Yurdunun genel olarak Osmanlı-Rus savaşlarının cephe hattında olması, Çarlık rejiminin yıkılmasından sonra sınırın kalın güvenlik duvarlarıyla kapatılması gibi sebepler, bölgenin ulusal, bilimsel ve kültürel gelişmesine büyük darbe vurmuştur.

Ahıska Türkleri

Ahıska, Atabek Yurdunun özel ve önemli bir yerleşim yeridir. Atabek yurdu; Bayburt'tan başlayarak İspir, Tortum, Yusufeli, Artvin, Oltu, Narman ve Ardanuç ile Şavşat gibi bütün Yukarı ve Orta Çoruh boyları ile Kür boyunun Göle, Ardahan, Çıldır, Posof, Hanak, Ahıska ve Ahılkelek ile Azgur kesimlerini içerisine alan yerlerdir (Harita 1). Ahıska'nın önemi jeostratejik konumunun yanı sıra Atabek Yurdunun kültür üretim merkezi olmasından da kaynaklanır. Ahıska Türkleri; 1829 yılında Rusya'nın işgaline maruz kaldıktan sonra yoğun baskılara rağmen Ahıska'da yaşamaya devam etmiş, 1944 yılında, tarihi anavatanlarından zorla ve tamamen koparılıp çok ağır koşullar altında Türkistan'a dağıtılmıştır. Ahıska Türk kökenli olmakla beraber Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkmenler gibi yakın fakat farklı, başta Ruslar olmak üzere uzak ve çok farklı kültürler içinde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Yerleştirildikleri yerlerde özellikle tarımda çalıştırılmış ve sürgünden sonra da on yıl boyunca sıkıyönetim altında tutulmuşlardır. Gerek sürgün sırasında ve gerekse yerleştirildikleri yerlerdeki iklim ve doğal koşullar ve yoksulluk yüzünden büyük kayıplar vermişlerdir.

Sürgün hayatı yaşayan Ahıska Türklerinde aile bağının güçlü olması varlıklarını güçlü biçimde sürdürebilmelerinin güvencesi olmuştur. Sürgün deneyimi ve sürgün sonrası yaşanan ayrımcılıklar, tamamen yabancı bir toplumda, Sovyet tabiriyle "millet düşmanı" olarak yaftalanmak, sürgün edildikleri ülkelerde onlar hakkında olumsuz propaganda yapılması gibi unsurlar karşısında aile, bir tampon mekanizma rolü görmüş, tüm bu ayrımcılıklar ve toplumsal dışlanmışlıkla mücadelede bir çare, bir dayanışma aracı olmasından kaynaklanmaktadır (Aydıngün, 2015, s. 140). Ahıska Türkleri baskı ve kültürel imha düzeneğini etnopedagojik yetenekleriyle aşmıştır. Bu makalede Ahıska Türklerinin çocuk yetiştirmede kullandıkları etnopedagojinin özellikleri açıklanmıştır.

Bir milletin tarihsel süreç içerisinde geliştirdiği ve kendi halk kültüründe tanıklanabilen eğitim deneyimlerini merkezine alan etnopedagoji, yazılı ve sözlü kültür aracılığı ile kuşaklar arasında bir miras olarak aktarılan bu eğitim değerlerini araştırır, bunları sistemli hale getirir ve o toplumda izlenecek olan eğitim politikasını bu değerler üzerine inşa etmeyi hedefler (Tosun, 2015: 2026). Bu bağlamda eğitim politikalarının etnopedagojik temeller üzerine yerleştirilmesi eğitimdeki gel-gitleri, ideolojik ve kültürel çekişmeleri önleyip gerçekten eğitime odaklanmayı sağlar.

Ahıska Türkleri çok uzak ve farklı kültürlerin yaşandığı coğrafyalarda, üstelik Rusya hâkimiyetinde olduğu için "düşman azınlık" statüsünde tutulmuşlardır. Özellikle uygulanan kültür devrimi politikalarının baskısına maruz kalmış, alfabesi birkaç defa değiştirilmiş olmasına rağmen etnik kültürel özelliklerini sürdürmüşlerdir. Ahıska Türklerinin, kültürel özelliklerini aktarma ve sürdürmesindeki başarıları ve çocuk yetiştirmedeki özgün etnopedagojik yaklaşımları millî eğitim politikalarına katkı sunabileceği için incelenmesi gerekir.

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, millî eğitim politikasının dayanaklarından biri olan etnopedagojinin ne olduğunu ve bu etnopedagojinin Atabek Yurdunun Ahıska örneğinde hangi araçlarla aktarıldığını araştırmaktır.

Atabek Yurdu özgün bir kültür bölgesidir. Bu özgünlüğü etnopedagojik yollarla aktardığı ampirik bilgi özgünleştirmektedir ve incelenmeye değer. Atabek Yurdunun genişliği dikkate alınarak, araştırma sadece Ahıska etnopedagojisi ile sınırlandırılmıştır. Gerek Atabek Yurdu gerekse etnopedagoji kavramı Türkiye’de yok denecek kadar az işlenmiştir. Etnopedagojiyi bölgesel bir kültürün geleneksel ampirik eğitim malzemesinin incelenmesi olarak ele alınca da, bu çalışmanın Türkiye’de bilinen ilk çalışma olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Etnopedagoji kavramının analizi ve işlevinin açıklanması doküman incelemesi yoluyla yapılmıştır. “Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 190). Doküman incelemesi yönteminin yanında gözlem ve görüşme ile de ek bilgiler edinilmiş, verilerin sağlanması yapılmıştır. Doküman inceleme, gözlem ve görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında verinin çeşitlendirilmesi amacına hizmet eder ve araştırmanın geçerliliğini önemli ölçüde artırır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 190). Araştırmada gözlem ve görüşme yöntemiyle de veri toplanmıştır. Gözlem, bilgiye ulaşmak için örnekleme izleyip kayıt tutmakla yapılır. Görüşme yoluyla ise deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar ve zihinsel algılar ve tepkiler gibi gözlenemeyeni anlamaya çalışmak (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 130) amaçlanmıştır.

Veriler kütüphane taraması, gözlem ve görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Katılımcılar Kazakistan’da yaşayan ve Türkiye’ye hiç gelmemiş Ahıska Türkleridir. Görüşmeler üç kişiyle (K1-Erkek 60 yaşında, K2-Erkek 85 yaşında ve K3-Kadın 62 yaşındadır) yapılmıştır. Ayrıca bir mevlit sonrası erkeklerden oluşan yaklaşık otuz kişilik bir grupta görüşme açarak doğal ortamda gözlem ve görüşme yoluyla görüşleri kaydedilip çözümlenmiştir. Atabek Yurdunun Ahıska kısmında yaşadıkları kültürü (dil, edebiyat, folklor ve estetik gibi) sürdürmede yabancı bir kültür içinde oldukları için muhafazakâr bir kararlılık göstermişlerdir.

Ahıska etnopedagojisi üzerinde araştırma yapılabilecek kadar yazılı kaynak vardır. Bunun yanı sıra henüz yazıya geçmemiş ve sözlü kültür geleneğini hala sürdüren bir toplum vardır. Bu toplum yakın zamana kadar Sovyetler Birliği zamanında, 1944 yılında Orta Asya ülkelerine sürgün olarak Orta Asya ülkelerine gönderilmişti. Atabek Yurdundan ve Türkiye’den uzakta özgün kültürel varlığını başarıyla sürdürebilmiş ve etnopedagojik malzemesini korumuştur. İnsanlar da doğrudan kaynaktır. Bu bağlamda, Ahıska etnopedagojisinde kullanılan ve yazıya aktarılmış malzeme üzerinde inceleme yapılarak bunların eğitime ne kattığı analiz edilmiştir. Folklorik malzeme üzerinde etnopedagojik araştırma yapmayı eğitim arkeolojisi olarak nitelemek mümkündür. Bu ise konunun ne kadar çetrefilli olduğunu gösterir. Kazakistan’da Ahıska Türkleri evlerinde ziyaret edilerek yarı yapılandırılmış görüşme ve gözlemlerle de veri toplanmıştır. Bu veriler etnopedagojinin kuramsal birikimi ile değerlendirilerek sonuçlar elde edilmiştir.

Ahıska Etnopedagojisi

Atabek yurdu henüz yeterince incelenmemiş, dil ve kültür deposudur. Ahıska ise bu deponun en verimli köşesidir. Ahıska kültürü henüz yeterince yazıya aktarılamamış ve büyük ölçüde sözlü kültür olarak varlığını sürdürmektedir. Ahıskalıların sürgünlerde, yabancı ve güçlü kültürler içine varlığını başarıyla sürdürmesi etnopedagojik araçlarının eğitimsel gücünden kaynaklanıyor olmalıdır.

Ahıska etnopedagojisi, Ahıska folkloru ve halk edebiyatının yanı sıra bilge kuşak tarafından çocuklara verdiği öğütler, yüklediği misyon, içine yerleştirdiği ukde, gösterdiği hedefler de Atabek Yurtluluk / Ahıskalık bilincinin varlığını sürdürmesinde ve gelişmesinde etkilidir.

Ahıska Türkleri, Türk kültürünün özgün parçalarından biridir, örneğin özgün astronomik kültürü vardır. Takvimindeki ay adları Türk toplulukları içinde en fazla Türkçe olanıdır (Kazımov, 2012, s. 113). Halk takvimi özgündür, meteorolojik olaylara da yer verir. Halk tıbbı, halk coğrafyası, halk tarihi vardır. Çocuklar, bunların konuşulduğu ortamlarda büyür.

Ahıska kültürünün “namerde muhtaç olmamak” için “çalışmak”, “alının teriyle”, “helalinden kazanmak” önemli değerlerdir. Bir delikanlıyı tasvir ederken mutlaka geçmesi gereken benzetmelerden biri “ekmeğini taştan çıkarır” ifadesidir. Bunlar çocuklara aktarılan etnopedagojik içerik örnekleridir.

Etnopedagojik Araçlar

Etnopedagojik eğitimin araçları masallar, atasözleri, özlü sözler, deyimler, kıssalar, fıkralar, latifeler, halk şiirleri, halk hikâyeleri, efsaneler, mitolojik rivayetler, türkü ve ninniler, müzik nağmeleri, desen ve motifler, bilmeceler, sınamalar, hırslandırmalar, şaşırtmacalar, şaka ve yarenlikler, maniler, dua ve beddualar, din kültürü (dinî gelenek ve dinle ilişkilendirilen adetler), beden dili ve işaretler, çocuk oyunları ve çocuklar büyürken çevreden edindikleri görüş, görünüş ve hatıralar gibi çok geniş bir malzemedir.

Ahıska kültürü, entelektüellerinin imha edilmesi, sık sık alfabelerinin değiştirilmesi, düşman toplum¹ olarak görüldüğü için engellenmek gibi anlaşılabilir sebepler yüzünden yazılı ve görüntülü kültüre henüz yeterince aktarılamamış ama güçlü bir sözlü kültür varlığına sahiptir. Sözlü kültürler kuşaktan kuşağa, kulaktan kulağa aktarılarak yaşanan bir kültürdür. İçinde sözlü tarih ve hatıralar olduğu gibi efsane, destan, masal, türkü, atasözü, ninni, bilmece gibi birçok edebi tür de bulunur. Bilişsel ve duyuşsal yetileri geliştirmede özel önemi olan etnopedagojik materyaller, halkın tarih boyu ampirik yolla elde ettiği bilgiler, gündelik hayat içinde kazandığı deneyim ve gerçeklerin somutlaşmış halidir (Aliyev, 2002, s. 92).

Sözlü kültür, tarım toplumlarının kültürüdür. Sözlü kültürlerde yaşlı kuşağın hayatî doğru bilgilere sahip oldukları için onlara saygı duymak, sözünü tutmak bir normdur. Yaşam karşısında acemi olan gençler usta yaşlılardan gelenek, töre, ahlak gibi apriori bilgileri ezberler gibi öğrenir. Hem ezberlenmiş “doğrular”dan oluştuğu hem de saygısızlığın kabul edilemez olduğu yaşlılar ve ustalardan geldiği için sözlü kültürlerde bilgi sorgulanamaz, değiştirilemez, eleştirilemez. Üstelik bu doğrulara bağlılık, bütün bir toplum tarafından, geleneğe saygı değeri temelinde denetlenir (Işık, 2016, s. 30).

Sözlü kültürün ürünü edebi türler ve eserler etnopedagojinin en önemli araçlarıdır. Eğitimde edebî ürünleri kullanmak hastalara acı ilaç içirmek yerine şekerle tatlandırılarak kaplanan ilacı

¹ Rusya toplumunun belleğinde “Türk” halâ “düşman toplum” olarak algılanmaktadır. SSCB zamanından beri Rusya vatandaşlarının kimliklerinde kişinin etnik kökeni yazılır. Kimliğinde “Türk” olduğu yazılı olan tek kitle ise Ahıskalılarıdır. Dolayısıyla Ahıskalılar Sovyetler Birliği’nde de, Rusya Federasyonu’nda da “düşman topluluk” olarak değerlendirildiği için gözetim altında tutulmuştur.

içirmeye benzer. Etnodidaktikte de benzer yaklaşım vardır. Çocuğa “gel seni eğiteyim, öğretiyim” demek yerine, “Masal anlatmamı ister misin?” diyerek çocukların hoşuna giden edebi türleri anlatır ve onu can kulağıyla dinleyen çocuğa, masal içine yerleştirilmiş eğitsel malzeme aktarılır. Bu öğrenme araçları binlerce yılın birikimidir. Çocuklar eğlenirken öğrenir.

Başta halk edebiyatı ürünleri olmak üzere folklorla ait olan her şey etnopedagojik içerik olarak kullanılır. Ahıska folklorundaki onlarca masal, bilmece, mani ve fıkrâ Ahıskalı çocukların müfredatının zengin etnopedagojik araçlarıdır. Sözlü kültür döneminde kalma, halka ait, anonimleşmiş, kısaca folklorla ait bütün ürünler etnopedagojik araçlardır. Bunların başında atasözleri, masallar, efsaneler, destanlar, kıssalar, ninniler, oyunlar kısaca çocuklar büyürken çevreden aktarılan her şey etnopedagojik malzemedir.

Masallar, efsaneler, halk hikâyeleri ortak (kolektif) bilinçdışının ürünleridir; ait olduğu topluluğun bireye sunduğu, binyıllar boyunca yaşana gelmiş, sınanmış zihin modellerini sahnelerler. Bireysel-psikolojik düzlemde rüyalarla benzerlikleri vardır (Saydam, 1997, s. 7).

Masallar zihin modelleri ve kalıp davranışlar yanında sezgisel düşünmeyi de geliştirir. TDK Güncel Türkçe Sözlük’te sezgi (feraset); gerçeğin deneye ve akla başvurmadan doğrudan doğruya kavranması olarak tanımlanmaktadır. Masallar aracılığıyla dinleyenlerde sezgi yeteneğini geliştirir. Sezgileri gelişen kişiler sezgisel düşünme becerilerini de geliştirirler. İnsanlar hayatları boyunca çok defalar sezgilerine güvenmek ve sezgileriyle hareket etmek zorunda kalırlar. Özellikle bilginin kıt olduğu anlarda ve durumlarda insanlar sezgisel düşünerek karar verir, adım atarlar. Sezgileri gelişmiş olan kişiler aniden gelişen durumlarda daha isabetli karar verebilirler. Büyük bir ilgi ve motivasyonla dinlenen, kolay kavranan ve bellekte kalıcı olabilen masal aracılığıyla çocuklar ileride sezgilerine temel teşkil edecek birçok zihin modeli ve kalıp davranışı özümserler. Bunu sağlayan yerel-etnik masallar örtülü olarak ders vermek, model sunmak, ibret, teşvik ve öğüt vermek gibi etnopedagojik amaçları gerçekleştirir.

Atasözleri de geleneksel eğitimde kullanılan, ilkesel değeri olan, yer yer felsefi niteliğe bürünen işlenmiş bilgeliktir. İşlenmekten kasıt onlarca-yüzlerce veriyi işleyip malumat, onlarca-yüzlerce malumatı işleyip bilgi ve onlarca-yüzlerce bilgiyi işleyip bilgelik (hikmet) elde etmektir. Atasözleri bilge sözleridir. Hikmet yüklüdür.

Yüzyıllar süren bir zaman dilimi içinde yoğrula yoğrula gelişerek, bazen de değişikliklere uğrayarak günümüze kadar ulaşan, toplumların somut olmayan kültürel mirasının taşıyıcısı olan atasözleri, halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili değerlerini belirleyen özlü, kısa, kalıplaşmış geleneksel anlatımlardır (Aliyeva Çınar, 2017). Ahıska atasözlerine etnopedagojik malzeme olarak bakıldığında tam da yerinde ve zamanında kullanıldığında etkili bir eğitim müfredatı niteliğine büründüğu görülür. Atasözlerinden de görüldüğu gibi yereldir ancak aynı zamanda evrensel bir bakışa da sahiptirler. Ayrımcı veya dışlayıcı olmadığı gibi, başka bir toplumda da kullanılabilir niteliktedirler.

Konuşmalar içinde geçen atasözleri genel doğru yargılardır. Küçük çaplı felsefi bir bakış veya yorum da denilebilir. Genellikle tek cümle ile ifade edilen bu yargıyı çocuğun beyni hemen kavrar. Ahıska Türkleri hem Türk kültüründe bulunan ortak atasözlerine hem de kendilerine özgü atasözünü dağarcılığına sahiptir. Bu atasözleri büyük ölçüde ilkesel hüküm taşır ve eğitici değeri çok yüksektir. “Arkadan vuran namerttir” diyerek kalleşlik men edilmiştir. “Bakmakla öğrenmek olsaydı, it kasap olurdu.” derken de etnodidaktik yöntem açıklanmaktadır. Bakmakla değil, yapmakla öğrenileceği anlatılmaktadır. Yaparak yaşayarak öğrenme anlayışı günümüzün pedagojik görüşleriyle de uyumludur (Dewey, 2014).

Ahıska atasözlerinde birçok sosyo kültürel değere vurgu yapılır: Vatan ve millet sevgisi, aile, eğitim, görgü ve nezaket, çalışma ahlakı, yiğitlik-mertlik, inanç, hayatın niteliği üzerine olan atasözleri başta gelmektedir (Aliyeva Çınar, 2017). Atasözleri hem durum saptama, hem felsefe hem

de uyarılar içerir. “Anasının sevgili oğlu çoban olurmuş” (Hacılı, 2009, s. 189) atasözü bunun örneklerinden biridir. Anneler çocuklarının yakınlarında bulunmasını ister. Kendisine bağlı ve bağımlı olması, yakınlarındaki güvenli çevrede olması annelerin işine gelir. Bu söz ile ana sözü dinlemenin delikanlı için iyi olmadığı anlatılmak istenmektedir. Ana sözü dinleyen delikanlı anasından aldığı telkinle, küçük ve güvenli olana yönelir, büyük düşünüp büyük hedefler peşinde koşup, büyük ödülü alamaz.

“Soylu soyunu yitirmez, soyunu yitiren soysuzdur.” (Kazımov, 2012, s. 303). Bu söz ile asaletin doğuştan geldiği, insanın aslına, ata-dedesine çekeceği, onlara benzeyeceği dile getirilmektedir. Gençler, aslını, soyunu sopunu bilmesi ve soyuna, sopuna uygun, asil davranışlar sergilemesi gerektiği hususunda uyarılıyor.

Aliyev (2017), Ahıska atasözlerinin Türklere ait tüm millî-manevî değerleri yansıttığını kaydeder. Aşağıda Ahıska kaynaklı ve doğrudan eğitim içerikli bazı atasözleri bulunmaktadır (Hacılı, 2009, s. 200-209):

“Ana beddua ederken, memeleri dua edermiş”. (Ana kısmi bedva edende, memeleri duva edermiş.) Annelerin kendi çocuklarına çok kızsalar bile kızgınlıklarında samimi olmadıkları, istemeyerek beddua etseler bile içinde aslında dua ettiklerini anlatır. Anne-çocuk ilişkisinin dayandığı sevgiye işaret edilir.

“Arkadan vuran namerttir”. (Arxadan² vuran namerttür.)

Asıl azmaz, bal kokmaz, asılsızdan kerem gelmez” (Asıl azmaz, bal kıoxmaz, asılsızdan kerem gelmez.)

“Atına bakan, ardına bakmaz” (Atına baxan, ardına baxmaz.)

“Bakmakla öğrenmek olsaydı, it kasap olurdu”. (Baxmaynan öğrenmax olaydi, it kıasap olurdi.)

“Bismillah demekle domuz ostandan çıkmaz”. (Bismillah demeyinan domuz bostandan çıxmaz.)

“Büyük sözü dinlemeyen uluya uluya kalır”. (Böyük sözi tutmiyan uliya uliya kıalur.)

“Başkasının kaşığıyla karın doymaz”. (Başxasının kıaşığınan kıarın toymaz.)

“Büyüğünü tanımayan Allah’ını da tanımaz”. (Böyüğünü tanımiyan, Allah’ını da tanımaz.)

“Veten hesreti çektim, gözlerime kıan geldi / Vetenime kıavuştum, cesedime can geldi.”

“Kadın yüzlü adamda, adam yüzlü kadından illallah” “Kıari yüzlü adamdan, adam yüzlü kıaridan elheze.”

“Kıarnın doymayacax yerde acluğu bildürme.”

“İnemeyecağın yere kıaxma.”

“İyiliğe iyilik olsaydı, öküze bıçak vurulmazdı”. (Ëylüğe eylük olsa, öküze piçax vurulmaz.)

“Yolsuz gèden tèz yorulur.”

“Merdiveni ayax ayax kıaxarlar.”

“Namus gèder, dönmez gèri, yoxtur onun belli yèri.”

² Türkiye alfabesinde olmayan “X” harfi Anadolu ve Kafkasya ağızlarında çok yaygın bir ses olan “hırıltılı H” sesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Burada “arxadan” derken “arkadan” diye anlaşılmalıdır. Bu ses Ahıska-Atabek Yurdu ağızında mutlaka kullanılması gereken bir sestir.

“Sivri başta akıl turmaz.” (Sivri: kaygan)

“Tarlada izi olmiyanın sufrada yüzi olmaz.”

“Ulu gözi ile kız al, ergen gözi ile at al.”

Deyimler de eğitim amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu deyimler hem toplumun dünya görüşü ve ideolojisi hem de değerler sistemi hakkında bilgi vermektedir. Örneğin “beli kırılmak” deyimini, yapılması gereken bir işin yapılmaması halinde, onu yapması gerekene “belin mi kırıldı?” diyerek ifade edilir. Bu kullanımda kınama ve ayıplama vardır. Altında yatan anlam ise “bu işi yapmamış olman için geçerli tek mazeret, belinin kırılmış olup, hareket edemez halde olmandı, aksi takdirde yapmalıydın” denilmek istenmektedir. Bu deyim aracılığıyla tembellik bir mazeret olarak kabul edilmediği gibi, savsaklama ve beceriksizlik de hoş görülmemektedir. Bunu bilen çocuk görevlerini mutlaka yapmak zorunda olduğunu anlar. “Bir baltaya sap olmak” deyimini de topluma faydalı bir işe el atmayı telkin eder.

Etnopedagojik malzemenin bir kısmı da bilmece olarak kayıtlıdır. Bilmeceler hem eğitim hem de eğlence unsurudur. Milletimizin hayat ve kâinat hakkındaki telâkkillerini, dinî inanışlara, olaylara, bitkilere, hayvanlara ve eşyalara ilişkin görüş ve duyularını aksettiren bilmeceler, halk psikolojisini tespit noktasında da başvurulacak önemli kaynaktır (Tezel, 2000: vi). Bilmeceler, şaşırtmaca unsurlardan, eşanlamlı ve eşesli kelime kullanımından kaynaklı biçimde dil oyunları ile mecaz veya benzetmelerden hareketle zekâ ve iletişim becerilerine dayalı bir türdür. Bilmecelerle çağrışımlardan yararlanarak bellek çalışması yapılır, dikkati uyarıp uyanık tutar, ipuçlarından yola çıkarak araştırma yaptırır ve böylece çocukları eğlendirirken eğitir. Ahıska-Atabek yurdunun Anadolu ile ortak olan bilmeceleri olduğu gibi yerel kültürünün özgün bilmeceleri de vardır ve bunlarla etnopedagojiye katkıda bulunur.

“Bir küçük mil taşı, tolanır tağı taşı.” (göz). Bu bilmecede göz için “mil taşı” metaforu kullanılmıştır. Aslında bilmeceler büyük ölçüde metafora dayanır ve kültürün metafor ambardır. Doğayı ve hayvanları tanıma ve koruma bilinci kazandırmaya yönelik “Üsti çayır biçilür, altı fuğar içilür. Nedir?” bilmecesinde “koyun” anlatılmaktadır.

Ninniler şiirsel, müzikal yatıştırıcı olarak kullanılan kültür ürünleridir. Ninniler anne sesiyle bebeğe huzur ve güven aktarırken bir yandan da çocuğa geleceğiyle ilgili umutları, dilekleri anlatılır, başarısı için dua edilir.

“Nenni dedim yuxlasın

Gül götürüm koxlasın

Dostlara arxa olsun

Düşmenleri oxlasın” (Hacılı, 2009, s. 230).

Aile eğitiminde kullanılan tekniklerden biri de öğüt vermektir. Çocuklara aile büyüklerinin verdiği nasihatler etnopedagojik açıdan çok değerli araçlardı. Komşu toplumlarca ılımlı ve sakin kişiler olarak nitelenen Ahıska ahalisi, evde çocuklarına pasif olmayan, onurlu bir sükûnet telkin eder. Çocuklarına ne tür nasihatler verdiği üzerine görüşme yapılan bir Ahıska Türk’ü şu eksende nasihatler verdiğini söylemiştir: “Yad elde yaşiyêrux. Her şeye tiklenme... Başxa çocuxlariyên çekişmesen êy êdersin. Kavğayı sen başlatma ama karşıdaki başlattıysa ona dögülme, sen oni dög. Hem de êle dög ki bir daha qarşan çıxmasın.” Bu yaklaşım başka ortamlarda başka kişilerle yapılan görüşmelerde de teyid edildi. Saldırgan olmaktan çok savunmacı ve karşı tarafın saygısızlığına izin vermeyerek onurlu olmayı önceleyen bir yaklaşım tercih edilmektedir. Azınlık psikolojisinin muhtemel bir etkisi olsa da Ahıska’nın Türkiye’de kalan kısmında yaşayan Posof, Şavşat, Oltu gibi yerlerdeki insanların da sakin tabiatlı bir toplum oldukları genel bir kanaatine uygun bir gözlemdir.

Ahıskalı şairlerden Zarzmalı Aslan eğitsel nitelikli “Nesihet” başlıklı oğluna seslendiği şiirinde şöyle diyor (Hacılı, 2009, s.132):

Fürset elde iken hörmetin saxla
Daim ata-anaya ehvalın yoxla
Yoldan çıxanların yoluna baxma
Yüzi qara qalma, gül üzli oğlum.

...
Oğul insafli ol, harami yeme
Böyüğe hörmət et, kötü söz deme,
Ata-ana könlünü koşma sen gême,
Daim yüzi açux olursun, oğlum.

...
Ey oğul, haramın olmaz binası,
Yalan söyliyenin yanar xanası,
Südün halal étmez ona anası,
Yalaninen haram yıxma sen, oğul.

Etnodidaktik

Etnopedagojinin konularından biri de etnodidaktiktir. Etnodidaktik, bir toplumun çocuklarını yetiştirirken kullandığı öğretim yaklaşım, yöntem ve tekniklerini ifade eder. Toplumsal grubun çocuk nedir, nasıl yetiştirilir, nasıl öğretilir, sorularına verdiği yanıtlar onun etnodidaktik yaklaşımını ve kullanacağı materyali belirler.

Ahıska ağzında eğitim ile ilgili, ilişkili ve yakın anlamlı kavramlar bulunmaktadır. Bunlar terbiye, talim, tertip, töreli olmak, akıllı-uslu olmak, hırslı olmak, rebiteli (rabitalı) olmak, adam olmak gibi kelime ve kavramlardır. Eğitimsellik ile ilgili çok sayıda sıfat da vardır. Bazıları şunlardır; yegin, becerikli, eli çabuk, eline iş yakışan, koçak, babayıgit...

Etnodidaktik yöntemler, ikna etme, örnek gösterme, talep etme, özendirme, ödül verme, emretme, açıklama, akıl verme, inandırma, alışkanlık haline getirme, rehberlik etme, telkin etme, tembihleme, tarif etme, deneyim kazandırma, dilemek, dua etmek, istek, rica, öğüt verme, ima, takdir, onama, uyarma, alay etme (istihza) beddua etme, mecbur bırakma, korkutma, yasaklama ve ceza vermektir. Öğretirken gösterme, yaptırarak, olayı yaşatarak, önce gösterip izlettirdikten sonra bir büyüğün gözetiminde deneme yaptırarak öğretim en önemli etnodidaktik yaklaşımdır. Ahıska kültüründe bu yöntemlerin hepsi kullanılmaktadır. Bu konuda Ahıskalı annelerin kızlarına Ahıska mantısı (hıncal-xıncal) yapmayı öğretmesi beceri eğitimi açısından incelenmeye değer.

Geleneksel öğretimde kullanılan yöntemlerin niteliği etnopedagojik araştırmalarda önemli bir yer tutar. Zira ne öğretildiği kadar, nasıl öğretildiği de önemlidir. Hatta nasıl öğretildiği daha önemlidir. Zira öğrenciler öğrendikleri yöntemleri de öğrenmekte ve kendi yaşamlarında karşılaştıkları sorunları çözerken kullanmaktadırlar. Öğreten-öğrenen ilişkisinde yöntem ve yaklaşımların otoriter veya sevecen, baskıcı (dediğim dedikçi) veya esnek, emredici-tek yolcu veya seçenek sunucu olması başlı başına eğitsel bir durumdur. Bunlar, ana babanın kişisel tutum ve davranışlarının ötesinde etnosun insanın doğasına ilişkin genel yaklaşımının sonuçlarıdır.

Aşağıda iki gözlem örneği verilerek Ahıskalıların etnodidaktik yaklaşımını anlatılmak istenmiştir. Gözlemler Kazakistan'da çocukların evlerinde yapılmıştır. Gözlem sırasında ailede büyük-küçük ilişkisi, görgü kurallarının ve cinsiyet rollerinden erkek olmanın öğretilmesi izlenmiştir.

Büyük - küçük ilişkisini öğretme

Toplumda yetişkinler ve çocuklar arasındaki ilişki bireyin esas alındığı toplumlarda eşitliğe dayalı bir düzende sürer. Ancak Ahıska toplumunda hemcins yaşlılar dışında bir eşitlik yoktur. Toplum erkeklerin ve büyüklerin hâkim olduğu bir hiyerarşiyle örülüdür. Bu düzen çocuklar yetiştirilirken verilen terbiye ile yerleştirilir ve sürdürülür.

Gözlem 1.**Yusuf**

Yusuf, 4,5 yaşında ve Ayşe 2,5 yaşında, Kazakistan-Taraz-Merke Kasabasında yaşıyorlar. Ailesi, Ahıska'nın Hırtız kasabasından 1944 yılında Türk oldukları için bütün mallarına el konulduktan sonra Merke'ye zoraki olarak gönderilmiş. Üstelik ailenin çocukları 2. Dünya Savaşında Nazi Almanya'sına karşı Sovyet Rusya için cepheye iken!

Yusuf çift dilli olarak büyüyor. Hem Türkçe hem de Rusça konuşabiliyor. Gözlem yaptığımız gün ağabey ve ablaya seslenmenin nasıl olacağı öğretiliyor. Amcasının Yusuf'tan büyük çocukları var: Kemal ve Hüseyin. Onlara adlarıyla sesleniyordu. Bugün onlara "ağabey" anlamında gelen "tataş" demesi gerektiğini öğreniyor. Kemal tataş ve Hüseyin tataş. Böylelikle büyüklere farklı davranılması gerektiğini öğrenmiş olacak. Babası:

-Bu, Kemal tataş. Kemal demax olmaz. Bu da Hüseyin tataş. Ona da Hüseyin tataş diyacaxsın.

O sırada dedesi geldi. Yusuf dedesine şöyle der: "Dede, Kemal'e Kemal tataş diyacaxsın, aona da Hüseyin tataş." Gülüşmeler yaşandı. Babası:

-Yusuf, deden degül, bir tek sen ele diyacaxsın.

Yusuf büyük bir şaşkınlıkla babasına "Niye?" diye sordu. Babası:

-Küçük oğlannar böyük oğlannara adından sora "tataş" diyer...

Yusuf büyükler karşısında yenilgiyi ve otoriteyi hissedince gözünü kız kardeşi Ayşe'ye dikti:

-Ayşe de bene "Yusuf tataş" desin! Bu cümleyle Yusuf'un konuyu anladığı anlaşıldı.

Ahıska Türklerinde küçüklerle büyüklerin ilişkileri ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Bu düzende büyüklerin ve erkeklerin sözünün geçerli olduğu ataerkil hiyerarşiye dayalı bir ilke vardır. Toplumsal kontrol bu ilkeye göre sağlanır. Büyüklerin saygıda üst hiyerarşide yer almasının rasyonel bir temeli bulunmaktadır: Bilgi uzun yılların tecrübesiyle güçbelâ elde edilir ve değerlidir; toplumda bunu koruyan ve aktaran ise bilge yaşlılardır (Ong, 1995: 57). Yaşlılara gösterilen saygı ve onların otoritesinin altında yatan onların bilgiyi hatta hikmeti ellerinde tutmalarındır. Saygı, bilgi ve deneyim birikimindedir. Görgü ve ahlak kuralları da bu ilkeye göre biçimlenerek örüntülerini kurar.

Ahıska ailesinde büyük-küçük ilişkisinin niteliği özellikle öğretilmiş davranışlardan oluşur. Bir mevlit sonrası farklı ailelerden gelen yaklaşık otuz kişilik orta ve ileri yaşlardaki erkek grubunda yaptığımız gözlem ve görüşme kayıtlarına göre durum özetle şöyledir: Büyüklerin yanında yüksek sesle konuşulmaz ve gülünmez. Büyükler kendi aralarında konuşurken küçükler söze karışmaz, soru sorulmadıkça konuşmazlar. Evde büyükler başköşede oturur, her birey hiyerarşideki kendi yerini bilir ve ona uygun bir yere oturur. Kızlar ise en arkada, kapıya yakın bir yerde oturur. Yaşça ve başça (makamca) daha büyük olan birisi gelince ayağa kalkılır, saygı-hürmet gösterilir. Selamlaşmada daima küçükler büyükleri selamlar. Tokalaşırken küçükler iki elini birden uzatıp hafifçe eğilerek, büyüğün elini iki elle kavrar. Yakın akraba büyüklerin eli öpülür. Büyüklerin sözü kesilmez. Kararlarına itiraz edilmez. Yapılacak bir iş varsa veya girişimde bulunulacaksa büyüğün fikri ve onayı alındıktan sonra işe girilir. Büyüklerin yanında büyük izin verince oturulur ve derli toplu

kalınır; bacak bacak üstüne atılmaz, bacaklar uzatılmaz. Bu gözlemler Yüzbey'in (2008: 684) kaydettikleriyle de tutarlılık göstermektedir.

Evde yabancı erkek misafir varsa baba misafirle sohbet ederken onlara hizmeti kadınlar değil, evin delikanlıları yapar. Misafir çok önemlidir ve iyi ağırlamaya gayret edilir. Yemek vakti olup olmamasına bakılmaksızın sofraya kurulur. Delikanlılar mutfakta kadınların hazırladığı yiyecek ve içecekleri taşıyarak sofraya düzer, çay ve çikolata, pasta gibi ikram hizmetleri yaparak konuklarını memnun ederler.

Yiyecek sofrasının olabildiğince çeşitçe zengin olmasına ve bezenmiş görünmesine gayret edilir. Softaya ailece oturulur. Aile büyüğü sofraya oturmadan yemeğe başlanmaz. Yemekte aile büyüğü ve erkekler kollanır; yemeğin daha güzel kısımları öncelikle büyüğe, sonra da erkek çocuklara kendi hiyerarşileri içinde önceliklendirilerek verilir.

Büyüklerin yanında çocuklar birbiriyle çekişmez. Anne çocukları uyarır. Annenin sözüne uyulmazsa baba kızar ve herkes suspus olur. Aynı şekilde büyükler de küçüklerin yanında tartışmazlar. Bayramlarda büyükler mutlaka ziyaret edilir. Bayramlarda akraba olmasa bile mahallenin en büyükleri ailenin büyük erkekleri tarafından ziyaret edilir. Ahıska ailesinde aile büyüğü erkeklerin geleneksel otoritesi gençlerin kontrolünü sağlayarak başkalarıyla çatışmadan ve kötü alışkanlıklardan uzak kalmasını sağlar.

Ahıska ailesinde genellikle evde gelin bulunur. Evin oğlu evlenince, bir sonraki kardeş evleninceye kadar aileden ayrılmaz. En küçük oğlana kadar bu sürer. Anne-baba en küçük oğul ve gelinle birlikte yaşarlar. Gelinler evde “gelinlik yaparlar”. Bunun anlamı kayınpeder izin verinceye kadar sesli konuşmamasıdır. Bu izin bazen yıllarca verilmez. Gelin eve gelen misafirlerle tokalaşmaz, temenni alır (temenna). Ahıskalılarla aynı kültürün ortağı olan Artvin ve Ardahan'da bu gelenek artık uygulanmıyor.

Ahıska ailesindeki kişiler arasında eşitlik yoktur. Yaşça büyük olanlar küçüklere göre, erkekler kızlara göre hiyerarşinin üst kademesinde olurlar. Küçüklerin büyüklerin sözleriyle veya izin alarak hareket etmeleri görgü, adap ve töredir. Bunlar çocuklar büyürken büyükleri tarafından öğretilir. Sosyal hayatta buna uymakta titizlik göstermeyenler kınanır.

Cinsiyet rolleri

Ahıska toplumu kızlarla erkeklere biçtikleri rol ve onlara yaklaşım biçimleriyle cinsiyet rollerini öğretir. Cinsiyet rollerine uyum konusunda katı kurallar vardır. Erkek egemen bir aile tarzı vardır ve bunun sürdürülmesi esastır. Erkeklerin daha aktif, kızların daha pasif olması, erkeklerin girişken ve dayanıklı, kızların ağırbaşlı ve yumuşak huylu olması istenir. Aşağıdaki gözlemlerde erkeklerin eğitiminden iki örnek sunulmuştur.

Gözlem 2.

Erkek adam

5 Temmuz 2016-Merke, evin bahçesi.

Yusuf düştü ve dizini yaraladı. Annesi yemek yapmakla meşguldü. Yusuf ağlayarak ilgi bekledi. Bir süre sonra bibisi yanına gelip onunla ilgilendi, dizinin kanayan yerini yıkadı ve kucağına alarak onunla konuşmaya başladı. Bir yandan da yarasına üflüyordu. Yusuf ağlamayı kesip sorulan sorulara cevap veriyordu. Bibisi ertesi gün alışverişe çıkacağını söyleyip ona neler alabileceğini sordu. Çikolata, oyuncak... İsteyip istemediğini tekrar tekrar sordu. Hepsinden istedi. Aynılardan kardeşi Ayşe'ye de alınmasını isteyip istemediği soruldu. "Ona da al." dedi.

Bu arada amcası ona sataşdı. “Sen oğlansın, kıızlar kimi ağlama. Ayıptur. Bax bir şey yox.” dedi. Amcası yüzüne Yusuf’un ağlamaklı halini küçümseyen soğuk ve memnuniyetsiz bir ifade takınmıştı. Yusuf, etrafına bakındı, bakışlardan ve amcasının tavrından mahcup oldu.

Yusuf’un bibisiyle (bibisinin gönül okşayan sözleri) muhabbeti devam ederken, amcası uzaktan bibisine “Bu kıater nazlandırma, her bi şeyde ağlıyacax ve senin yanan gelecaxtur. Kıoy biröz tayanuxli olsun.” dedi. Bibi bu ifadeyi duymamış gibi yaptıysa da bir süre sonra Yusuf’u kendi halinde bıraktı. Yusuf oyuna daldı ve yaşadıklarını unuttu.

Kemal

13 yaşında, ortaokul öğrencisi. Evin bahçesinde ağaca çıkmış, erik topluyordu. Ninesi onu düşmemesi için dikkatli olması hususunda uyardı. Amcası ise ağaçtaki Kemal’e su serpererek dengesini bozup düşürmeye çalıştı. Nine oğluna kıızdı, torununu düşürebileceğini söyledi. Amca nineye (annesine) kıızdı! “Oğlannarı bu kıeten kıorumayın, bıraxın düşürecaxsa düşsün. Düşmeyi kıaxmayı aşındıyken öğrensin. Bir yerini incitecaxsa incitsin. Sana kıalsa çocuklarına bir şey olmasın diye hep kıundaxta tutacaxsın. Kıardaşımınen ben çocukken bize bu kıeten titremiyördin.” Nine, sert bir bakış attıktan sonra; “Fikrin genden olsun. Torunnarın olanda onnara ele edersin.” dedi.

Ahıskalılar, koparıldıkları vatanlarından uzakta ve yabancı kültürler içinde varlığını sürdürebilmek için geleneklerine bağlı olmayı zorunlu sayarlar. Ahıskalıların da içinde yer aldıkları Atabek Yurdu’nun Türkiye kısmında da aynı gelenekler varken, bu taraftakiler yukarıda örnekleri sunulan geleneklerin bir kısmını terk etmişlerdir. Aradaki bu fark Ahıskalıların yabancı kültürler içinde kendi kültürel varlıklarını sürdürme çabasından kaynaklanır. Nitekim bunu başarmışlardır. Ahıska Türkleri Rusya’da “Türk” oldukları için adeta esir muamelesi görmüş ve düşman hukukuna maruz bırakılmışlardır. Kimliklerine “Türk” yazdırdıkları için bazı işlere girememiş, çalışkan oldukları halde kariyer basamaklarında yükseltilmemişlerdir. Çocukluklarında yüklenen etnopedagojik malzeme (ötekilerden farklılıkları) onların hem etnik-millî kimliğinin yeniden üretilmesini sağlamış hem de etnik erozyonun yıpratıcı etkisine karşı durabilmişlerdir.

Aydınğün ve Aydınğün (2015, s. 139), Ahıska Türklerinin geniş aile özelliğini sürdürdüğünü kaydeder. Ahıskalı ailesinin amca çocukları da kardeş sayıldıkları için ailenin hem dikey hem de yatay olarak büyüdüğüne dikkati çekmektedir. Aile, geniş bir akrabalık /hısımlık bağıdır. Yaşadıkları onlara daha geniş ve ulusötesi aile kurmak zorunluluğunu öğretmiştir.

Yukarıdaki örneklerde Ahıskalıların kültürlerini sürdürmede çocuk yetiştirmeye verdikleri önem görülmektedir. Benzeri ifade birçok toplum için dile getirilebilir. Zaten etnik / kavim farklılıkları da bu etnopedagojik yetiştirme biçiminden kaynaklanmaktadır. Ahıskalıları diğer toplumlardan farklı kılan da etnopedagojik malzemelerinin farklılığıdır. Bu etnopedagojiyle yetişen çocuklar tipik Ahıskalı olarak kültürel varlıklarını sürdürüyor.

Sonuç

Etnopedagoji, eğitimin bilimselleşmesinden önceki zamanlara ait eğitim yaklaşımının incelenmesidir. İnsanlık yüzbinlerce yıldır çocuklarını eğitmektedir. Deneme-yanılma yoluyla da olsa bugün eğitim bilimlerinin de onayladığı, çağdaş değerlere ve bilimsel anlayışa ters düşmeyen hatta destekleyen etnopedagojik-etnodidaktik yöntem ve araçlar vardır. Bunlar bir kenara atılmamalıdır. Zaten istense bile atılamaz. Kültür kendi örüntüleri içinde kendini ailede çocuklar üzerinden yeniden üreterek geleceğe aktarır. Bunu zorla ortadan kaldırmak yerine bilimsel olana ve çağın değerlerine ters düşmeyen etnopedagojik geleneği okula getirmeyi eğitim politikası olarak belirlemek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Ahıska Türkleri tarihsel süreç içerisinde geliştirdiği ve kendi halk kültüründe yaşattığı eğitim deneyimlerini merkezine alan bir etnopedagojiye sahiptir. Genellikle sözlü kültür aracılığı ile

kuşaklar arasında bir miras olarak aktarılan çeşitli eğitim değerlerine sahiptir. Bunların yazılı ve sistemli hale getirilmesi ve Ahıska kültürünün yaşandığı dünyanın her yerinde Ahıska Türklerinin çocuklarını eğitmede izlenecek olan eğitim politikasını bu değerler üzerine inşa etmenin hedeflenmesi gerekir. Bu bağlamda eğitim politikalarının etnopedagojik temeller üzerine yerleştirilmesi eğitimdeki gel-gitleri, ideolojik ve kültürel çekişmeleri önleyip gerçekten eğitime odaklanmayı sağlayabilir.

Ahıska etnopedagojisini araştırmak için kaynaklar oldukça zengindir. Son yıllarda azımsanamayacak kadar çok kitap ve makale yayınlanmıştır. Ahıska Türkleri halen sözlü kültür varlıklarını güçlü biçimde korumakta, sürdürmekte ve yaşatmaktadır. Ahıska'da doğup, büyüyüp sürgüne gönderilenler de hala hayattadır. Ahıska Türkleri, hem Ahıska'da hem sürgünde hem gittikleri yerlerde yabancılarla iç içe yaşamış, olabildiğince kapalı bir ekosistem kurmuş ve kültürel özgünlüklerini koruyabilmişlerdir. Derleme ve gözlem yapılacak çok sayıda kaynak kişi hem hala sürgünde hem de Türkiye'de bulunmaktadır. Atabek Yurdu'nun Ahıska dışındaki kısmında (Artvin, Ardahan, Erzurum ve Kars gibi) yaşayan ve "yerli" olarak bilinen toplumun sözlü ve yazılı kaynakları da aynıdır. Aynı etnogenezin ürünü bir kültüre mensupturlar.

Ahıska etnopedagojisi ve etnodidaktik yöntem ve araçlarının Ahıska Türklerinin kendi ideal insan modelini başarıyla elde ettiği de araştırmada ortaya konmuştur. Atabek Yurdu'nun diğer yerleşim birimlerinde olduğu gibi Ahıska da "aşıklar yurdu" denilecek kadar çok sayıda halk ozanına sahip olan bir yerdir. Halk ozanları gezgin bilgedirler ve topluma öğretmenlik yapar, kültür üretir ve aktarırlar. Zengin bir birikim ortaya koymuşlardır. Ahıska Türkleri Etnodidaktik yöntemleriyle, yetkin ampirik araçları olan türkü, destan, masal, şiir, atasözü, mani ve diğer folklorik ürünlerinin içine gömüdüğü eğitim içeriğiyle kendi ideal insan tipini yetiştirmeye uğraşmışlardır. Bu tipin özellikleri ampirik bilgi kayıtlarında bulunmaktadır. Ahıska Türklerinin ideal insan tipinde bulunması gereken özelliklerden bazıları şunlardır: Vatanını seven, millî gurur taşıyan, başkalarının haklarına saygılı, adil olan, aile ve toplum büyüklerine saygı duyan, bilgi ve hikmete değer veren, barışçı ve hümanist, dindar, yiğit, mert, çalışkan, dürüst, akıllı, töreli, ahlaklı olan, meşruiyet içinde yaşayan, doğayı ve hayvanları korumayı önemseyen bilgi ve beceriyi çocuklara kazandırmaya yönelik pek çok pedagojik unsur. Ahıska toplumunun yaşadığı baskı ve sürgün trajedisine rağmen kültürel varlığını sürdürmesi, etnopedagojisinin gücünü ve bunu aktarmadaki başarısını göstermektedir. Bu sonuçlar Aliyeva (2016), Aliyev (2017), Aliyeva Çınar (2017), Tural ve Şahan'ın (2017) araştırmalarında çıkan sonuçlarla uyumludur.

Etnopedagoji, Çuvaş bilgin Volkov tarafından ortaya atılan ve geliştirilen eğitim biliminin alt bir bilim dalıdır. Bu bilim Rusya'da ve Rusçada geliştirilmiştir. Bu konuda Türkçede neredeyse hiç, Batı dillerinde ise fazlaca yayın yoktur. Batıdaki "çokkültürlü eğitim" farklı bir kavramdır. Etnopedagoji ve Ahıska etnopedagojisi konularında Türkçeye bilgi taşıma işi, Rusçaya ve Türkçeye hâkimiyeti göz önünde bulundurularak, Ahıskalı genç akademisyenlere düşmektedir. Bu alandaki klasik kitap ve makaleleri Türkçeye çevirmelidirler.

Aile ve toplumda sürdürülen etnopedagojik yaklaşımın toplumun resmî kurumları olan okullarda da sürdürülmesi ve ailedeki eğitim yaklaşımının okulca da desteklenmesi eşyanın tabiatı gereğidir. Millî Eğitim Bakanlığınca yapılacak düzenlemelerde yerel eğitim anlayışlarının resmi eğitim anlayışıyla uyumlu ve birlikte sürdürülebilmesine olanak tanıyacak eğitim politikasının izlenmesi önerilebilir. Diğer bir öneri ise etnopedagoji araştırmalarına üniversitelerin daha fazla yer ve önem vermesi gerektiğidir.

KAYNAKÇA

- Akramova, D. (2006). Kırgızistan’da ortalık mekteplerdeki “adep sabağı” dersinde din eğitimiyle ilgili amaçların gerçekteşme düzeyi (Oş örneği). Ankara Üniversitesi, SBE, Din ve Felsefe Bilimleri Bölümü. Yayınlanmamış doktora tezi.
- Alimbekov, A. (1996). *Kırgız etnopedagogikası*. Bişkek.
- Alimbekov, A. (2001) *Kırgız elinin bilim berüü salttıarı*. Bişkek: Kırgız Bilim Berüü İnstitutu.
- Alimbekov, A. (2007). Eğitimle ilgili bir alan olarak etnopedagoji ve Kırgız etnopedagojisinin temel kavramları. *Türk Yurdu*, 27 (242) ss. 31-36
- Aliyev, İ. (2002). Orta ümumtehsil mekteplerinde telim-terbiyenin keyfiyetinin yükseldilmesine etnopedagoji materiallardan istifadenin te’siri. Azerbaycan Respublikası Tehsil Nazirliği Azerbaycan Respublikası Tehsil Problemleri İnstitutu. Yayınlanmamış doktora tezi. Bakı.
- Aliyev, D. (2017). Ahıska Türk atasözlerinin özellikleri. *Erzincan Üniversitesi Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu. Bildiriler*. Cilt 1. (11-13 Mayıs 2017). Erzincan: Erzincan Üniversitesi. Ss. 61-65.
- Aliyeva, S. (2016). *Etnopedagojikanın esasları*. ADPU Neşriyatı.
- Aliyeva Çınar, M. (2017). Ahıska Türklerinin atasözlerindeki sosyo-kültürel değerler. I. Uluslararası Kafkasya Halk Kültürleri Kongresi. Bildiri. 9-11 Ekim 2017. Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2015). *Ahıska Türkleri: Ulusötesi bir topluluk ulusötesi aileler*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Bakırcıoğlu, R. (2016). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Genişletilmiş ikinci baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Berejnova, L. N., Nabok, İ. L., Şçeglov, V. İ. (2013). *Etnopedagogika*. Moskva: İzdatelskiy tsentr “Akademiya”.
- Buntürk, S. (2007). *Rus-Türk mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Çınar, İ. (2012). *Neden ve nasıl mankurlaştırılıyor?* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Çınar, İ. (2015). *Atabek yurdu: Jeokültürel yaklaşım*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dewey, J. (2014). *Deneyim ve eğitim*. (Çev. S. Akıllı) Dördüncü baskı. Ankara ODTÜ Yayıncılık
- Hacılı, A. (2009). *Axisqa Türkleri: Veten bilgisi*. İstanbul: Ahıska Reklam Ajansı.
- Işık, S. Y. (2016). *İnsan okudum. Halk kültüründe okuma ve okuryazarlar*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kaya Karasüleymanoğlu, Ş. (2015). *Artvin Halkbiliminden Çizgiler*. İkinci baskı. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kazımov, İ. (2012). *Axisqa Türkleri: Dil, tarix ve folklor*. Bakı: Elm ve Tahsil Neşriyyat.
- Khusainov, Z.A., Gaisin, R.I., Biktimirov, N.M., Valiev, M.R., Gilemhanov, I.R. (2015). Formation of ecological culture in the aspect of ethno pedagogy. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol 6, No 1 S 3. February 2015.
- Kırzioğlu, M. F. (1992). *Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kızılkaya, O. (2013). XIX. Yüzyılın ortalarında Çıldır sancağının sosyo-ekonomik durumu. *Turkish Studies International Periodicac For The Languages, Literature and History of Turkish or*

- Turkic*. Volume 8/5 p. 405-423. Spring 2013. ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, Ankara-Turkey
- Kozhakmetova, K., Ortayev, B., Kaliyeva, S., Utaliyeva, R. Jonissova, G. (2015). Ethnic pedagogy as an integrative, developing branch of pedagogy. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol 6. No 1 S1. January 2015
- Kömleksiz, M., Alimbekov, A. ve Çelikbay, A. (2002). *Açıklamalı eğitim terimleri sözlüğü: Kırgızca-Türkçe-Rusça-İngilizce*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mutlu, N., Aliyeva Çınar, Uravelli, O. (2017). *Ahıska halk şiirinden seçmeler*. (Ed. İ. Çınar) Bursa: Öner Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Ong, W. J. (1995). *Sözlü ve yazılı kültür*. (Çev. S. Postacıoğlu) İstanbul: Metis Yayınları.
- Önal, Ü. (2015). *Ardanuç, Şavşat ve Posof'tan halk hikâyeleri ve masallar*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Palatkina G. V. (2009). *Etnopedagogika*. Astrahan: İzdatel'skiy dom "Astrahanskiy universitet".
- Saydam, M. B. (1997). *Deli Dumrul'un bilinci*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tezel, N. (2000). *Türk bilmeceleri*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tosun, İ. (2015). Etnopedagoji açısından Monuş Kenin-Lopsan'ın Tıva çançıl adlı eseri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 10/8 Spring 2015. p. 2017-2038. ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8292>, Ankara-Turkey
- Tural, A., ve Şahan, G. (2017). Keloğlan masallarının 4. Sınıf sosyal bilgiler programında yer alan değerler açısından analizi. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume. 12/28 p. 737-749. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12504>. Ankara-Turkey.
- Volkov, G. N. (1974). *Etnopedagogika*. Çeboksarı., Çeboksarı.
- Volkov, G. N. (2004). *Çuvaşskaya etnopedagogika*. Çeboksarı: Çeboksarskaya Tipografiya.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Onuncu baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüzbey, İ. (2008). Ahıskalı Türkler ve kültürleri. *Turkish Studies International Periodicak For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 3/7 p.679-695. Fall 2008. ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, Ankara-Turkey
- Zeyrek, Y. (2004). *Posof'un çizgileri: Tarih, coğrafya, kültür*. Ankara: Kozan Ofset.

Not: Rusçadan yaptığı çevirilerle bu araştırmaya katkıda bulunan Dr. Minara Aliyeva'ya teşekkür ederim.